ТЕЗИ • XXX Міжнародна наукова конференція «Слобожанські читання»

Департамент культури і туризму
Харківської обласної державної адміністрації

ОКЗ «Харківський науково-методичний центр
охорони культурної спадщини»

ОКЗ «Харківський художній музей»

Харківське відділення
Національної спілки краєзнавців України

Центр українських студій та краєзнавства
імені академіка П. Т. Тронька
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Тези доповідей учасників

XXX Міжнародної наукової конференції «Слобожанські читання»

18 квітня 2026

ХАРКІВ

ХАРКІВСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

**Департамент культури і туризму
Харківської обласної державної адміністрації**

**ОКЗ «Харківський науково-методичний центр
охорони культурної спадщини»**

ОКЗ «Харківський художній музей»

Харківське відділення Національної спілки краєзнавців України

**Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна**

Тези доповідей учасників

XXX Міжнародної наукової конференції «Слобожанські читання»

Конференція відбувається з нагоди
Міжнародного дня пам'яток і визначних місць,
Дня пам'яток історії та культури,

присвячена 60-річчю від дня створення
Українського товариства охорони
пам'яток історії та культури (УТОПІК)
(1966–2026)

18 квітня 2026 р.

м. Харків

УДК 719+908+930.85](477.54/.62)(063)

*Публікується за рішенням засідання науково-методичної ради
Харківського художнього музею (протокол № 3 від 24 квітня 2026 р.).*

Редакційна колегія:

Абраменко Лариса Миколаївна,
заступниця директора з наукової роботи ОКЗ «Харківський художній музей».

Бахтіна Світлана Анатоліївна,
провідна наукова співробітниця відділу пам’яток історії ОКЗ «Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини».

Денисенко Галина Григорівна,
канд. іст. наук, старша наукова співробітниця Центру досліджень історико-культурної спадщини України відділу історії України другої половини XX століття Інституту історії України НАН України (м. Київ).

Красіков Михайло Михайлович,
канд. філол. наук, професор кафедри українознавства, культурології та історії науки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ»).

Куделко Сергій Михайлович,
канд. іст. наук, професор, директор Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Мазур Людмила Олександрівна,
співробітниця ГО «Українське товариство охорони пам’яток історії та культури».

Павлова Ольга Григорівна,
канд. іст. наук, доцент кафедри історіографії, пам’яткознавства та археології історичного факультету, начальниця відділу українських студій імені Д. І. Багалія Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна.

Полякова Юліана Юріївна,
завідувачка сектору відділу книжкових пам’яток, цінних видань і рукописів Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, театрознавець.

Шило Олександр Всеволодович,
доктор мистецтвознавства, професор кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова.

Янкул Олексій Миколайович,
доктор філософії (PhD) з історії та археології, провідний фахівець Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

ISBN 978-617-8057-18-3

До збірки включені тези доповідей учасників XXX Міжнародної наукової конференції «Слобожанські читання», що відбувається з нагоди Міжнародного дня пам’яток і визначних місць, Дня пам’яток історії та культури, присвячена 60-річчю від дня створення Українського товариства охорони пам’яток історії та культури (УТОПІК) (1966–2026).

ISBN 978-617-8057-18-3

За добір інформації і достовірність фактів, цитат, статистичних даних, імен власних і географічних відповідальність несуть автори статей. Матеріали, що публікуються, можуть не відбивати точку зору редакційної колегії і видавництва.

© ОКЗ «Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини», 2026
© Автори, тексти, 2026

дві невеликі кімнати. У квітні 1946 р. бібліотека отримала спеціальне приміщення площею 183 м. Для книгосховища виготовили дерев'яні стелажі, які у 1968 р. замінили на металеві. У бібліотеці функціонували алфавітний та систематичний каталоги, у 1948 р. розпочали створення предметного каталогу.

Довідково-інформаційний фонд комплектувався згідно з тематикою інституту через книгарні, бібліотечний колектор, «Книга поштою». У фондах зібрано літературу з гігієни праці, фізіології праці, комунальної гігієни, промислової токсикології, біології, біохімії, хімії, хімічної технології, техніки безпеки, літературу профільних інститутів. Є довідково-бібліографічна література, енциклопедії, словники, довідники.

У фонді багато книг з гігієни праці та профзахворювань, профільних періодичних видань з 1923 р. по 2005 р.

На 1 січня 2026 р. фонд НДІ ГП та ПЗ налічує 28116 прим., зокрема рідкісних та цінних видань – 1174 прим. Проводиться подальше вивчення бібліотечного фонду, поповнюється колекція рідкісних та цінних видань.

У 2023 р. розпочали створення бази даних рідкісних та цінних видань бібліотеки НДІ ГП та ПЗ – БД RARYNDI. На 24 лютого 2026 р. введено 1033 назви документів англійською, німецькою, російською, французькою мовами. При описі документу в характеристиках примірника зазначається матеріал обкладинки та її фізичний стан, у примітках про особливості – екслібриси, штампи бібліотек, у яких знаходилися видання.

У подальших планах НБ ХНМУ: продовжити ретроввод рідкісних та цінних видань з фонду бібліотеки НДІ ГП та ПЗ, вивчення фонду з метою відбору рідкісних та цінних видань для створення колекції та їх репрезентації.

Світлана Олександрівна Бикова,
завідувачка сектору бібліотечно-бібліографічного обслуговування відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка (ХДНБ імені В. Г. Короленка)

Меморіальна епіграфіка Харкова в екскурсійній діяльності (за матеріалами аудіогіда «Сторінками історії міста на трамваї № 6»)

Меморіальні дошки (пропам’ятні таблиці, пропам’ятні дошки) виступають важливим інструментом візуалізації колективної пам’яті, перетворюючи

стіни міських будівель на відкриту книгу історії. Як об’єкти меморіальної епіграфіки, вони маркують міський простір Харкова, поєднуючи різні епохи та створюючи неперервний зв’язок між минулим і сучасним обличчям мегаполіса. У контексті екскурсійної діяльності ці написи стають опорними точками розповіді, що дозволяють пасажиру або пішоходу уявити у звичайних фасадах живі свідчення історії Харкова. Доповідь базується на досвіді розробки та функціонування аудіогіда Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка «Сторінками історії міста на трамваї № 6», для якого була використана платформа izi.TRAVEL (https://www.izi.travel/en/95d4-storinkami-istorii-mista-na-tramvai-no6/uk). Цей аудіогід можна безкоштовно завантажити на мобільний пристрій, щоб мати змогу ознайомитися з цікавими фактами з історії Харкова XIX–XX ст.

За даними сайту «Харків транспортний», трамвай під номером 6 вийшов на вулиці міста в листопаді 1914 р. За понад століття свого існування його маршрут неодноразово змінювався, а з грудня 1975 р. він набув свого сучасного вигляду, тобто зв’язує Центральний залізничний вокзал з 602-м мікрорайоном Салтівського житлового масиву і нині є одним із найдовших у Харкові. Більша частина маршруту проходить центральними вулицями міста. Саме тут відбувалися визначні для міста, а інколи й всієї країни події, тут мешкали люди, які зробили значний внесок у розвиток Харкова. Про це свідчать меморіальні дошки, встановлені на фасадах будинків.

Коли дошка «каже», наприклад, про заснування залізниці, пасажир бачить лише цифри. Наше завдання – проінформувати користувача, як ця подія змінила обличчя Харкова, розповісти про гуркіт перших потягів, який спочатку лякав містян, або про те, що серед споруд адміністративного призначення будівля Управління Південної залізниці – це величний палац, один із найбільших у Харкові того часу.

А дошки на честь 175-річчя пожежної охорони та заснування Залопанської частини – це чудовий привід поговорити про безпеку та ідентичність району. Саме за допомогою аудіогіда ці дошки можна використати як «точку старту» для розповіді про професію. Адже Харківська пожежна охорона бере свій початок від часу заснування міста. Її історія така ж тривала і цікава. Каланча на Полтавському Шляху, що була зведена в 1845 р. – найстаріша будівля пожежної частини як у Харкові, так і по всій Україні. Вона є пам’яткою архітектури місцевого значення.

Перетворюючи стислий текст меморіальних дошок на шляху трамвая № 6 у захопливу розповідь, ми відкриваємо сторінки життя науковців, митців, громадських діячів. За короткими фразами «Тут жив…» або «Тут працював…» стоїть історія, яку ми розповідаємо слухачам, наповнюючи простір іменами і характерами. Долі Йосипа Андрійовича Тимченка, ви-

нахідника першого в світі кіноапарата, Олексія Михайловича Іваницького, талановитого харківського фотографа, Порфирія Денисовича Мартиновича, українського художника, етнографа і фольклориста, та багатьох інших створюють емоційну карту міста.

Меморіальні дошки формують обличчя Харкова, створюючи систему символічних орієнтирів. Вони не лише зберігають пам’ять про видатних особистостей, а й надають вулицям міста особливого інтелектуального та емоційного колориту, перетворюючи маршрут трамвая № 6 на подорож крізь часи.

Дмитро Кирилович Милославський*,*

канд. мед. наук, старший науковий співробітник відділу артеріальної гіпертонії та профілактики її ускладнень ДУ «Національний інститут терапії імені Л. Т. Малої НАМН України»

Сторінками історії Харківського медичного товариства

До 165-ої річниці утворення

Харківське медичне товариство (ХМТ) було створено прогресивною медичною інтелігенцією міста 165 років тому, 23 березня (4 квітня) 1861 р. з метою вирішення професійних питань та покращення надання медичної допомоги мешканцям. Ініціаторами створення ХМТ виступили харківський хірург, професор В. Ф. Грубе та відомі лікарі Г. С. Риндовський, В. А. Франковський. ХМТ вело активну просвітницьку, благодійну, протиепідемічну роботу, сприяло утворенню лікарень і підвищенню кваліфікації своїх членів, здійснювало їх етичний і правовий захист. Першим головою ХМТ був професор Харківського університету Вілем Душан Лямбль, згодом керівником ХМТ був його фундатор В. Ф. Грубе (1869). У XX–XXI ст. ХМТ очолювали біохімік О. В. Паладін, терапевти І. І. Файншмідт і В. М. Коган-Ясний, ортопеди М. П. Новаченко, О. О. Корж, М. І. Хвисюк, М. О. Корж.

Спочатку при товаристві була створена поліклініка, яка працювала цілодобово та безкоштовно. Найбільшим казенним лікувальним закладом на той час був воєнний шпиталь 1-го класу (1877) на 200 місць і місцевий лазарет на 250 ліжок. У 1869 р. на пожертвування створюється Олександрівська лікарня (нині – МКЛ № 1), у 1896 р. розпочато будівництво